

Derleme Makalesi

DOI: 10.17828/yalovastosbil.1873565

Nisan 2026, Cilt: 16, Sayı: 1, ss.190-209.

Nitel Araştırmalarda Örneklem Seçimi: Esneklik, Sınırlar ve Yöntemsel Riskler

Mikail Batu* - Hüsametttin Kaplan**

Öz

Bu çalışma, nitel araştırmaların temelini oluşturan amaçlı örnekleme stratejilerini ve bu stratejilerin araştırmanın geçerlilik ve güvenilirliğine olan kritik etkisini incelemektedir. Nitel araştırmaların doğası gereği genelleme amacı güdülmendiğinden örneklem seçiminde derinlemesine bilgiye ulaşmak ön planda tutulmaktadır. Bu bağlamda maksimum çeşitlilik, kartopu, kolay ulaşılabilir örnekleme ve ölçüt örnekleme gibi teknikler araştırmacılara farklı imkânlar sunmaktadır. Örneklem büyüklüğünün belirlenmesinde veri doygunluğu kavramı, çalışmanın geçerlilik ve güvenilirlik boyutları açısından kritik bir rol oynamaktadır. Veri doygunluğuna ulaşılan noktada yeni verilerin araştırma verilerine anlamlı olarak katkıda bulunamaması, örneklem sayısının yeterli olduğuna işaret etmektedir. Literatürde, örneklem seçiminde araştırma sorusunun niteliği, araştırma deseninin özellikleri ve araştırmacının rolü önemli belirleyici faktörlerdir. Bu makalede, nitel araştırmalarda örneklem seçim süreci kuramsal çerçeve ve uygulamalardan örneklerle ele alınmış; güçlü yönler, sınırlılıklar ve gelecek çalışmalara yönelik öneriler tartışılmıştır. Ayrıca araştırmacıların örneklem sürecinde karşılaşılabilecekleri sorunlara yardımcı olabilecek öneriler sunulmuştur. Bu yönüyle çalışma, nitel araştırma yürüten araştırmacıların örneklem seçimlerine ilişkin bütüncül bir bakış açısı kazandırmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bilimler, Araştırma Yöntemi, Nitel Araştırma, Örneklem, Nitel Araştırmalarda Örneklem.

Atıf Bilgisi: Batu, Mikail - Kaplan, Hüsametttin. "Nitel Araştırmalarda Örneklem Seçimi: Esneklik, Sınırlar ve Yöntemsel Riskler". *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi* 16/1 (2026), 190-209. DOI:10.17828/yalovastosbil.1873565

Makale Bilgileri

Geliş Tarihi: 28.01.2026

Kabul Tarihi: 19.04.2026

Yayın Tarihi: 30.04.2026

Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. Araştırma ikincil verilere sahip bir çalışma olduğu için etik beyana gerek yoktur. (Mikail BATU, Hüsametttin KAPLAN)

Yazar Katkısı

Kavram/Fikir: Mikail BATU (katkı oranı %100).

Veri Toplama/İşleme: Mikail BATU (katkı oranı %50), Hüsametttin KAPLAN (katkı oranı %50).

Analiz: Mikail BATU (katkı oranı %60), Hüsametttin KAPLAN (katkı oranı %40).

Yazım: Mikail BATU (katkı oranı %60), Hüsametttin KAPLAN (katkı oranı %40).

Eleştirel İnceleme ve Düzenleme Mikail BATU (katkı oranı %100).

Yazarlar makalenin yayınlanan versiyonunu okumuş ve kabul etmiştir.

Finansman: Bu çalışma herhangi bir fon desteği almamıştır.

Çıkar Çatışması: Yazarlar herhangi bir çıkar çatışması beyan etmemektedir.

* Prof. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Reklamcılık Bölümü, mikailbatu@erbakan.edu.tr, ORCID:0000-0002-6791-0098

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Reklamcılık Bölümü, 24811501018@ogr.erbakan.edu.tr, ORCID:0009-0001-3424-2935

İntihal: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

Lisans: CC BY-NC 4.0

Review Article

DOI: 10.17828/yalovastosbil.1873565

April 2026, Volume: 16, Issue:1, pp.190-209.

Sample Selection in Qualitative Research: Flexibility, Limits and Methodological Risks

Prof. Dr. Mikail Batu * Hüsametttin Kaplan**

Abstract

This study examines purposive sampling strategies, which form the basis of qualitative research, and their critical impact on the validity and reliability of the research. Since qualitative research, by its nature, does not aim for generalization, obtaining in-depth information is prioritized in sample selection. In this context, techniques such as maximum diversity, snowball sampling, convenient sampling, and criterion sampling offer researchers different possibilities. The concept of data saturation plays a critical role in determining sample size in terms of the validity and reliability dimensions of the study. When data saturation is reached, the inability of new data to significantly contribute to the research data indicates that the sample size is sufficient. In the literature, the nature of the research question, the characteristics of the research design, and the researcher's role are important determining factors in sample selection. This article discusses the sample selection process in qualitative research with theoretical frameworks and examples from applications; strengths, limitations, and suggestions for future studies are discussed. Additionally, suggestions are offered to help researchers address problems they may encounter in the sampling process. In this respect, the study aims to provide researchers conducting qualitative research with a holistic perspective on sample selection.

Keywords: *Social Sciences, Research Method, Qualitative Research, Sampling, Sampling in Qualitative Research.*

Citation Information: Batu, Mikail - Kaplan, Hüsametttin. "Sample Selection in Qualitative Research: Flexibility, Limits and Methodological Risks". *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi* 16/1 (2026), 190-209. DOI:10.17828/yalovastosbil.1873565

Article Information

Received: 28.01.2026

Accepted: 19.04.2026

Published: 30.04.2026

Ethical Statement: It is hereby declared that scientific and ethical principles were adhered to during the preparation of this study, and that all sources utilized have been properly cited in the references. Since the research is based on secondary data, an ethics statement is not required. (Mikail BATU, Hüsametttin KAPLAN)

Author Contribution

Concept/Idea: Mikail BATU (contribution ratio 100%).

Data Collection/Processing: Mikail BATU (contribution ratio 50%), Hüsametttin KAPLAN (contribution ratio 50%).

Analysis: Mikail BATU (contribution ratio 60%), Hüsametttin KAPLAN (contribution ratio 40%).

Writing: Mikail BATU (contribution ratio 50%), Hüsametttin KAPLAN (contribution ratio 50%).

Critical Review and Editing: Mikail BATU (contribution ratio 100%).

The authors read and approved the final manuscript.

* Prof. Dr., Necmettin Erbakan University, Faculty of Social and Human Sciences, Department of Public Relations and Advertising, mikailbatu@erbakan.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6791-0098

** Graduate Student, Necmettin Erbakan University, Faculty of Social and Human Sciences, Department of Public Relations and Advertising, 24811501018@ogr.erbakan.edu.tr, ORCID:0009-0001-3424-2935

Funding: This study did not receive any financial support.

Conflict of Interest: The authors declare that there is no conflict of interest.

Plagiarism: This article was reviewed by at least two referees and confirmed to be free of plagiarism.

License: CC BY-NC 4.0

Giriş

Bilimsel araştırmaların temel amacı, toplumsal ya da bireysel olgulara ilişkin bilinmeyenleri sistematik biçimde inceleyip anlamlandırmaktır. Bu süreçte kullanılan yöntemler, araştırmacının amacına, kapsamına ve doğasına göre farklılık göstermektedir. Sosyal bilimlerde özellikle son yıllarda, insan davranışlarının çok boyutlu yapısını ve sosyal gerçekliğin derin doğasını anlamada nitel araştırma yöntemleri ön plana çıkmıştır (Baltacı, 2019, 368–388). Nitel yaklaşım, nicel araştırmaların genellenabilir bilgi üretme amacının dışında, olguların kendi bağlamı içinde anlaşılmasına odaklanmakta; bu nedenle “anlam” ve “derinlik” kavramlarını merkeze almaktadır (Creswell, 2013, 3/44-46; Merriam, 1988, 3/6-7).

Nitel araştırmalarda örneklem konusu, araştırmacının inandırıcılığı, güvenilirliği ve geçerliliği açısından kritik bir öneme sahiptir. Araştırmacının hangi bireyleri, olayları ya da durumları inceleyeceğine karar verme süreci, yalnızca teknik bir tercih değil; aynı zamanda araştırmacının felsefi yönelimiyle de ilişkilidir (Strauss- Corbin, 1990). Baltacı’ya (2018) göre nitel araştırmalarda örneklemin belirlenmesi, olguyu temsil eden katılımcıların dikkatle seçilmesini gerektirmektedir; çünkü nitel çalışmalarda amaç genellemeler yapmak değil, anlam derinliğine ulaşmaktır. Bu nedenle nitel araştırmalarda örneklemin fazla sayıda olması değil, veriler açısından zengin olması ve araştırma amacına uygun verilerin kapsamlı olması esastır.

Nitel araştırmalarda örneklem seçiminde amaçlı örnekleme yaklaşımı öne çıkmaktadır. Bu yaklaşımda, evreni en iyi temsil edebilecek veya araştırma probleminde en uygun bilgiyi sağlayabilecek bireyler ya da gruplar seçilmektedir (Patton, 2005, 1633-1636; Baltacı, 2018, 231-274). Buna karşın, yanlış örneklem seçimi ya da hatalı örnekleme çerçevesi oluşturulması, araştırmacının geçerlik ve güvenilirliğini zayıflatabilir (Neuman, 2014). Bu durum, Türkçe literatürde sıklıkla karşılaşılan bir sorun olarak değerlendirilmektedir (Baltacı, 2018).

Strauss ve Corbin (1990) nitel araştırmalarda örneklem sürecinin, veri toplama aşamasıyla paralel ilerlediğini ve araştırmacının gelişimine göre şekillendiğini vurgulamaktadır. Araştırma ilerledikçe elde edilen veriler yeni örnekleme gereksinimlerini ortaya çıkarabilir. Bu yönüyle nitel örnekleme süreci dinamik ve esnek olma özellikleriyle öne çıkmaktadır. Nitel araştırmacının doğası, araştırmacının gözlem yeteneği, analitik düşünme becerisi ve yorumlayıcı yaklaşımıyla doğrudan ilişkilidir (Deniz- Lincoln, 2008). Nitel araştırmalarda örneklem, yalnızca bir “katılımcı grubu” seçimi değil, araştırmacının epistemolojik temelini yansıtan bir süreçtir. Bu çalışmada, nitel araştırmalarda örneklemin kavramsal boyutu, örneklem seçiminde dikkat edilmesi gereken ilkeler ve nitel örnekleme hatalarının araştırma geçerliği üzerindeki etkileri tartışılmaktadır. Böylelikle nitel araştırma yürüten araştırmacılar için örneklem sürecine ilişkin kuramsal ve uygulamaya dönük bir çerçeve sunulması amaçlanmaktadır (Baltacı, 2018, 231-274; Baltacı, 2019, 368-388; Strauss-Corbin 1990).

1. Nitel Araştırma Yaklaşımı ve Temel Özellikleri

Nitel araştırma, konuşmalar, gözlemler veya dokümanlardan elde edilen metinlerin düzenli biçimde toplanması, sınıflandırılması, açıklanması ve yorumlanması sürecini kapsamaktadır (Kitto vd., 2008). Nitel araştırmalarda veri toplama çoğunlukla üç yöntemle gerçekleştirilmektedir: Derinlemesine görüşmeler, bireylerin davranışlarının doğrudan incelenmesi ve yazılı belgelerin değerlendirilmesi olarak sıralanmaktadır (Chand, 2025; Jamshed, 2014). Görüşmeler, insanların deneyimlerini, düşüncelerini, duygularını ve bilgi birikimlerini kendi ifadeleriyle aktarmalarına olanak tanımaktadır. Gözlemlerden elde edilen veriler ise insanların davranış biçimlerini, günlük eylemlerini, sosyal etkileşimlerini ve örgütsel yapı içindeki süreçlerini ayrıntılı bir şekilde ortaya koymaktadır. Kısaca ifade etmek gerekirse, nitel araştırma; alan gözlemleri, ayrıntılı ve açık uçlu görüşmeler ile çeşitli yazılı kaynaklardan toplanan verilerin çözümlenmesine dayanmaktadır (Patton, 1990; Yıldırım - Şimşek, 1999; Strauss - Corbin, 1990).

Nitel araştırmalar, sadece verileri toplamakla kalmaz, beraberinde araştırmacının gözlem ve yorumlama becerisine bağlı olarak yeni anlamlar üretmesine olanak tanımaktadır. Diğer bir ifade ile nitel araştırmalar, bireylerin yaşamlarına ve toplumsal çevrelerine dair anlam ve deneyimlerin anlaşılmasına odaklanmaktadır. Başarılı bir nitel çalışmada temel amaç, katılımcıların davranışlarını ve içinde buldukları sosyal bağlamı, onların bakış açısıyla ortaya koyabilmektir (Fossey vd., 2002). Bu nedenle araştırmacı, katılımcıların deneyimlerini yorumlarken objektif olmalı, yargılayıcı olmamalı ve katılımcının bakış açısını benimsemelidir. Bir başka ifadeyle, nitel araştırmalar toplumsal olguları kendi bağlamsal koşulları içinde ve anlam üretmeyi merkeze alan, teoriksel çıkarımlar geliştirmeyi amaçlayan bir araştırma yaklaşımıdır. ‘Teori geliştirme’, elde edilen verilerden hareketle daha önce ortaya konmamış

bazı sonuçları ilişkilendirerek açıklayan bir model kurma sürecini ifade etmektedir. Bu yaklaşım, araştırmacının süreç boyunca edindiği bulgulara göre araştırma stratejisini yeniden yapılandırmasını ve hem veri analizinde hem de kuram oluşturmada tümevarımsal bir bakış açısı benimsemesini gerektirmektedir (Yıldırım, 1999).

Nitel çalışmalarda genellikle üç tür ana bilgi toplanmaktadır: Bunlar çevresel veriler, süreç bilgileri ve algısal veriler olarak sıralanmaktadır. Çevresel veriler, araştırmanın yapıldığı sürece eşlik eden, sosyal, psikolojik, kültürel, demografik ve fiziksel koşulları anlamaya olanak sağlamaktadır (Yıldırım - Şimşek, 2008; Baltacı, 2019; Goetz - LeCompte, 1984). Bu veriler sürece dair bulguların yorumlanmasında temel oluşturmakta ve farklı ortamlar ile karşılaştırma yapılmasını sağlamaktadır. Süreç bilgileri, saha çalışması sırasında meydana gelen olayları ve bu olayların araştırma grubunun dinamikleri üzerindeki etkilerini betimlemektedir. Algısal veriler ise katılımcıların sürece dair düşünce ve değerlendirmelerini ortaya koymaktadır (Goetz - LeCompte, 1984).

Literatür incelendiğinde nitel araştırma; bireylerin deneyimledikleri toplumsal ve bireysel olayların ya da olguların dinamiklerini anlamak ve bunları açıklamak amacıyla, araştırmacının bu olguları doğal bağlamları içerisinde gözlemlediği, süreçleri derinlemesine incelediği ve elde ettiği verilere kendi yorumlarını katarak anlamlandırdığı keşfedici bir yaklaşımı ifade etmektedir (Creswell, 2013; Mertens, 2014). Bu aşamada nitel araştırmanın, nicel araştırma desenlerinde öne çıkan “miktar” kavramından çok “nitelik” boyutuna yöneldiği; olgubilim, sembolik etkileşimcilik ve yorumbilim gibi farklı düşünce alanlarından beslenen esnek bir yapıya sahip olduğu; ancak tek bir yöntemsel yaklaşım ya da disiplinle sınırlandırılmayacağı ifade edilebilir (Merriam, 1988; Neuman, 2014).

Nitel araştırma yaklaşımı için kapsayıcı bir tanım yapmak güç olmakla birlikte, esas özellikleri üzerinden değerlendirmek olanaklıdır. Bu nitelikler, nitel araştırma yaklaşımının genel yapısını ve işlevini kısa bir tanımın ötesinde kavramayı sağlamaktadır. Literatürde sıkça vurgulanan nitel araştırmanın altı temel özelliği şunlardır: doğal bağlama duyarlılık, araştırmacının süreçte aktif rol üstlenmesi, olgulara bütüncül yaklaşım, katılımcı algılarının ön plana çıkarılması, araştırma tasarımında esneklik ve analizlerin tümevarımsal yöntemle yürütülmesi (Yıldırım, 1999).

2. Araştırma Süreçlerinde Örneklem/Çalışma Grubunun Belirlenmesi

Nicel ve nitel yaklaşımlarda, örneklem belirleme biçimleri, veri toplama süreci ve analiz teknikleri birbirinden ayrılmaktadır. Nicel araştırmalar, daha çok tümdengelim temelli örneklem stratejilerine dayanarak, yapılandırılmış soru formları, anketler ve sayısal veriye dayalı sistematik ölçüm tekniklerinden yararlanmaktadır (Baltacı, 2017). Çalışmanın hedeflerine göre incelenebilecek tüm bireylerin yer aldığı topluluk ise “evren” olarak adlandırılmaktadır (Corbetta, 2003; Fraenkel vd., 2011). Nicel araştırmada örneklem birimi tek bir evreni temsil edebilir; ancak tüm araştırmalarda örneklem kullanılması bir gereklilik değildir. Pek çok durumda, kapsamı açık ve kesin biçimde belirlenmiş sınırlı örneklem üzerinde gerçekleştirilen araştırmalar, geniş evrenler üzerinde yürütülen çalışmalara kıyasla daha anlamlı, detaylı, güvenilir ve geçerli sonuçlar ortaya koyabilmektedir (Karasar, 2012). Nitel araştırmalar ise çoğunlukla gözlem ve mülakat tekniği yoluyla toplandığından, kapsamlı ve oldukça büyük örneklem gereksinim duyulmamaktadır; çünkü belirli bir noktadan sonra elde edilen bilgiler veri doygunluğu ile tekrarlanmaya başlamaktadır (Morse, 2016). Araştırmacılar veri toplama sürecinde tekrara düşen bulgularla karşılaştığında; veri doygunluğu noktasına ulaştığını tespit etmeli, verilerini çeşitlendirmek yerine mevcut veriyi derinlemesine analiz etmeye yönelmelidir. Bu süreç, iki şekilde gerçekleştirilebilir: Birincisi, araştırma sorularını zenginleştirecek ve çalışmaya yeni boyutlar kazandıracak ek soruların geliştirilmesi; ikincisi ise mevcut verilerin yeniden değerlendirilerek daha önce göz ardı edilmiş ya da görünür olmayan anlamların açığa çıkarılmasıdır (Silverman, 2016; Baltacı, 2019).

Örneklem, evreni temsil etme özelliğine sahip, önceden belirlenmiş ölçütlere göre seçilen ve evrene kıyasla daha az sayıda bireyden oluşan araştırma grubudur (Karasar, 2012; Büyüköztürk vd., 2021). Örneklem verilerinden hesaplanan örneklem özelliklerini tanımlamak amacıyla kullanılan sayısal ölçütlere örneklem istatistiği denilmektedir (Büyüköztürk vd., 2021). Örneğin araştırmanın amacı “Ankara’da öğrenim gören halkla ilişkiler öğrencilerinin temel halkla ilişkiler dersindeki etkinliklere yönelik tutumlarını ortaya koymak” olan bir tarama araştırmasında, genel evren Türkiye’de bulunan bütün halkla ilişkiler öğrencilerini kapsamaktadır. Araştırmanın evreni, Ankara ilinde öğrenim gören halkla ilişkiler öğrencilerinden oluşmaktadır. Örneklem ise bu evreni temsil edebilecek nitelikte seçilmiş bir öğrenci grubudur (Özdemir, 2014’ten akt. Yıldız, 2017). Evrenden örnek seçilirken esas alınan birim

örneklem birimi olarak adlandırılmaktadır. Bu birim, tek bir evren elemanını içerebileceği gibi birden fazla evren elemanından oluşan kümeleri de kapsayabilmektedir. Eğer örnekleme işlemi doğrudan bireysel kişiler üzerinden yürütülüyorsa bu yöntem eleman örnekleme olarak adlandırılmaktadır. Ancak örnekleme birimi birden fazla evren elemanını içeren gruplardan oluşuyorsa seçim süreci grup düzeyinde gerçekleştirilir ve bu yöntem küme (grup) örnekleme denilmektedir (Büyüköztürk vd., 2021).

Araştırmanın ve araştırmacının hedefi, çalışmanın kapsamını ve nerelere genelleme yapılacağını belirleyebilir (Corbetta, 2003; Christensen vd., 2015). Araştırma evreninden elde edilen veriler ile hesaplamaya ve evreni betimlemeye yönelik kullanılan ölçütlere evren değer veya parametre olarak adlandırılmaktadır (Christensen vd., 2015'ten akt. Yıldız, 2017, 42). Evren kavramı "genel evren" ve "çalışma evreni" olarak ikiye ayrılmaktadır. Genel evren, tanımı yapılabilen ancak erişilmesi çoğu zaman mümkün olmayan soyut ve geniş bir bütünü ifade etmektedir. Örneğin, araştırma konusu tüm insanları kapsadığında, bu kitlenin tamamına ulaşmak veya sonuçları eksiksiz bir şekilde genellemek pratikte zor olması nedeniyle, olası karışıklıkları önlemek ve araştırmayı daha uygulanabilir hale getirmek amacıyla "çalışma evreni" veya "hedef evren" denilen kavram ortaya çıkmıştır (Engin, 1991; Karasar, 2012). Ayrıca araştırma kapsamında ele alınacak evren, sonlu ya da sonsuz biçimde tanımlanmaktadır. Sonlu evrenlerde, üzerinde inceleme yapılabilecek birimlerin sıralandığı ve örneklem seçiminde temel alınan grup "örnekleme çerçevesi" olarak ifade edilmektedir (Erkuş, 2005; Yıldız, 2017). Çalışma evreni, araştırmacının erişim sağlayabildiği ve üzerinde gözlem ya da veri toplama faaliyetlerini gerçekleştirebildiği evreni ifade etmektedir. Bu yönüyle somut bir nitelik taşımaktadır. Araştırmacı, bu evrenden doğrudan gözlemler yoluyla ya da temsil gücüne sahip bir örneklem aracılığıyla veri elde ederek bilimsel çıkarımlarda bulunabilmektedir (Smith, 1975; Karasar, 2012). Araştırma evreninin tamamı üzerinde çalışmak, genellikle zaman, emek ve kaynak açısından araştırmacıları zorlamakta, kontrol süreçlerinin uygulanmasında ise sorunlara neden olabilmektedir. Ek olarak evren üzerinde çalışmak, araştırma sürecinde sağlanması gereken kontrolü azaltarak metodolojik engellerin sayılarında artış göstermektedir. Bundan dolayı, çoğunlukla sınırlı sayıda gruplarla çalışmak, araştırmaların denetim altında olmasını ve daha yönetilebilir hale gelmesini sağlamaktadır (Yıldız, 2017; Corbetta, 2003). Nicel araştırmalar genelleme nitelikte ve çoğunluğu temsil etmeye yönelik örnekleme yöntemlerine dayanırken, nitel araştırmalar ise özgül örneklemin detaylarına odaklanmaktadır. Nitel araştırmalarda çeşitli örnekleme yöntemleri bulunmakla birlikte, temel amaç araştırma konusunu daha kapsamlı biçimde açıklayabilecek ve araştırma probleminin açıklığa kavuşturulmasına en yüksek desteği sağlayabilecek katılımcıya veya durumlara ulaşmaktır (Yıldız, 2017; Baltacı, 2019).

Örneklem seçiminde araştırmacı, veri topladığı alanı tanımalıdır (Baltacı, 2019) Her araştırmada hedeflenen popülasyon (evren), çalışmaya özgü değişkenler ve nitelikler temel alınarak gruplandırılır ve sınırları bu şekilde tanımlanır. Araştırmacı, araştırmanın hedeflerine uygun kriterler geliştirerek evreni belirlemektedir. Bu şekilde, araştırmanın yürütülmesine en elverişli evren belirlenmiş olmaktadır (Karasar, 2012; Corbetta, 2003; Yıldız, 2017). Evrenin açık ve doğru bir biçimde tanımlanması, araştırmanın hem önemli katkılarından biri hem de bilimsel çevrelerde geniş şekilde kabul görmesinin önündeki en temel engellerden biri olarak öne çıkmaktadır. Örneklem alınacak evrenin kapsamını geçerli bir şekilde belirlemek için nicel ya da davranışsal yöntemleri tamamlayıcı nitelikte, ilgili birimleri ortaya koyabilen nitel yaklaşımlara ihtiyaç duyulmaktadır (Luborsky - Rubinstein, 1995). Evrenin temsil edilme durumu olarak ifade edilen örnekleme süreci; seçilen grubun evrendeki çeşitliliği, farklılığı, zenginliği ve uç değerleri kapsayacak bir yapıda olmasını zorunlu kılmaktadır. Nitel araştırmalarda sıklıkla olasılığa dayalı olmayan amaçlı örnekleme teknikleri tercih edilmekle beraber, örneklemin belirlenmesinde yalnızca temsil gücü değil, araştırma probleminin niteliğine uygunluk da belirleyici bir unsur olarak görülmektedir (Baltacı, 2018; Sandelowski, 1995).

Örnekleme sürecinin temel kavramlarından biri de örnekleme hatasıdır. Bu hata, örneklem çerçevesinde yer alan tüm birimler yerine, bu evreni temsil eden daha küçük bir alt grubun seçilmesinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle örnekleme hatası, örneklem temelli araştırmalarda tamamen ortadan kaldırılamayan; ancak örneklem büyüklüğünün artırılmasıyla belirli ölçüde azaltılabilen bir durumdur. Ayrıca, örnekleme hatasının düzeyi; veri toplama araçlarının niteliği, ölçülen değişkenlerin özellikleri, uygulayıcının deneyimi ve uygulama koşulları gibi birçok etmenden etkilenmektedir (Corbetta, 2003; Büyüköztürk vd.,2021; Christensen vd., 2015). Örnekleme hatasının, verilerin elde edilme aşamasında kullanılan ölçme araçlarına, değerlendirilen özelliklere, veri toplayan kişiye, verilerin toplanma sürecine, verilerin toplandığı ortama ve bunlara benzer birçok faktöre bağlı olarak değişeceği söylenebilir (Büyüköztürk vd., 2021).

3. Nitel Araştırmalarda Örneklem Yöntemleri

Nitel araştırmanın aksine, nitel araştırmalar olguları bileşenlerine ayırarak ulaşılan sonuçları evrene genelleme hedefi taşımamaktadır. Bu bağlamda, Etnografya, Antropoloji ve Sosyoloji gibi nitel araştırma yöntemini benimseyen bazı disiplinlerde, araştırmacılar evrenin tamamı ile çalışmaları durumunda örneklem seçimine ihtiyaç duymayabilirler (Yıldırım - Şimşek, 2011). Nitel araştırmaların örneklem büyüklüğünün geniş tutulması çoğunlukla mümkün görülmemektedir. Araştırma için ayrılan zaman ve maliyet gibi kaynakların sınırlı olması ile veri toplama ve analiz süreçlerinin yoğun emek gücü gerektirmesi, çok sayıda katılımcının çalışmaya dahil edilmesini zor hale getirmektedir. Ayrıca nitel yaklaşımda amaç, genelleme yapmak değil, incelenen olguyu kapsamlı biçimde anlamaktır. Bu nedenle nitel araştırmalarda ele alınan konu derinlemesine incelenmekte ve tüm boyutlarıyla ortaya veri konulmaktadır (Neuman, 2014; Yıldırım - Şimşek, 2011; Creswell, 2013; Yıldız, 2017).

3.1. Amaçlı örnekleme

Bu örnekleme yöntemi, seçkisizliğe dayanmayan ve olasılığa bağlı kalmayan bir yaklaşımdır. Aynı zamanda, araştırmada yanıtlanması amaçlanan sorulara en fazla katkı sağlayabilecek, bilgi bakımından en güçlü örneklerin seçilmesini gerektirmektedir (Neuman, 2014; Patton, 1990; Yıldız, 2017). Amaçlı örnekleme, araştırma sürecinde bilgiye ulaşma potansiyeli yüksek olan örneklerin özellikle seçildiği bir yöntemdir. Araştırmacı, çalışmanın hedefini en fazla kapsayan kişi ya da durumları belirleyerek ayrıntılı bir inceleme yapmayı amaçlamaktadır (Patton, 1990). Patton'a (1987) göre, olasılık temelli örnekleme temsiliyeti sağlaması sayesinde evrene yönelik olarak geçerli genellemeler yapılmasına olanak tanırken, amaçlı örnekleme bilgi açısından zengin olduğu varsayılan durumların ayrıntılı olarak incelenmesine imkân tanımaktadır. Bu bağlamda, amaçlı örnekleme yöntemleri birçok durumda, olgu ve olayların keşfedilmesi ile beraber açıklanmasında da etkili bir araç olarak öne çıkmaktadır (Yıldırım-Şimşek, 2011). Amaçlı örnekleme bir çatı olarak düşünülebilir ve bu çatı altında birçok örnekleme yöntemi yer almaktadır (Tablo 1).

Tablo 1 Nitel Örneklem Yöntemleri ve Yöntemlerin Yapılış Amaçları

Örnekleme Yöntemleri	Amaç
Aykırı veya Anormal Durum Örneklemesi	Araştırmacı, incelenen olguda gözlenen beklenmedik durumları açığa çıkararak sıra dışı özelliklerden anlamlı ifadeler çıkarmayı amaçlar.
Yoğunluk Örneklemesi	İncelenen olguyu, içerdiği bilgi açısından daha kapsamlı anlamda ancak abartı olmadan ortaya koymak amaçlanır.
Maksimum Çeşitlilik Örneklemesi	Çeşitli durumları en kapsamlı şekilde inceleyerek aralarındaki belirgin farkları ve ortak örüntüleri tanımlamayı hedefler.
Benzeşik (Homojen) Örneklemesi	Belirli bir noktaya odaklanarak çeşitliliği sınırlandırmak, çözümleme sürecini daha da yönetilebilir hale getirmek ve temelli görüşmelerin daha etkili bir şekilde yürütülmesini sağlamak amaçlanır.
Tipik Durum Örneklemesi	Araştırma bağlamında yaygın, gündelik veya ortalama özelliklere sahip durumları temsil etmeyi ve görünür hale getirmeyi amaçlar.
Kritik Durum Örneklemesi	Elde edilen bilgilerin başka durumlara aktarılabilmesini sağlamak ve bu doğrultuda akla yatkın genellemelere ulaşmak hedeflenir.
Kartopu veya Zincir Örneklemesi	Bireyler arası farklılıklardan yola çıkarak çeşitli durumlara ulaşarak olguların değişen yönlerini açıklığa kavuşturmayı amaçlar.
Kuram Tabanlı Örneklemesi	Yeni kuramlar oluşturmayı veya mevcut kuramların geçerliliğini test etmeyi hedefler.
Doğrulayıcı veya Yanlışlayıcı Durum Örneklemesi	Çeşitli şekildeki farklılıkları ve çeşitlilikleri inceleyerek temel analizleri derinleştirmeyi amaçlar.
Tabakalı Amaçlı Örneklemesi	Belirli alt grupları tanımlayarak karşılaştırmaları kolaylaştırmak ve analiz sürecini daha yönetilebilir hale getirmeyi amaçlar.
Fırsatçı veya Beliren Örneklemesi	Öngörülemeyen şekilde ortaya çıkan durumlardan öğrenme ve yararlanma fırsatlarını değerlendirmek hedeflenir.
Amaçlı Rastgele Örneklemesi	Araştırmada önyargıyı minimize etmek ve bulguların güvenilirliği ile inandırıcılığını artırmak amaçlanır.

Kolay Ulaşılabilir veya Elverişli Örnekleme	Araştırmada kolay yolu tercih ederek, maliyet ve çabadan tasarruf ederken, bilgi ve güvenilirlikten ödün vermekten kaçınmak hedeflenir.
Hibrit veya Karma Örnekleme	Üçgenleme ve esnek yaklaşım benimsenerek farklı ilgi alanlarını, çoklu amaçları ve çeşitli ihtiyaçları karşılamak amaçlanır.

Kaynak: Baltacı (2018)'den, Miles - Huberman (1994) ile Patton (2005)'e dayalı olarak uyarlanmıştır.

3.2. Aşırı veya aykırı durum örnekleme

Bu örnekleme yöntemi, detaylı inceleme yapılabilecek sınırlı sayıdaki ama bilgi açısından oldukça zengin durumlarda seçilmektedir. Bu noktada özellikle vurgulanması gereken husus şudur: Sıradışı veya normların dışında kalan durumlar, olağan örneklere kıyasla daha fazla bilgi sağlayabilir ve araştırma konusuna bütüncül ve çok boyutlu bir yaklaşım kazandırabilir (Yıldırım - Şimşek, 2011). Bu yöntemde, araştırma kapsamında yer alacak örnekler genellikle dikkat çekici ölçüde başarı veya belirgin başarısızlık gösteren, olağan dışı özelliklere sahip ya da karşılaşılmaması güç olan durumlar arasından seçilmektedir (Marshall - Rossman, 1989). Örneğin hizmet içi bir eğitim programının ne kadar etkili olduğunu belirlemek amacıyla, programda üst düzey başarı gösteren kişiler ile başarısızlıklarından dolayı programdan çıkartılan kişilerin seçilmesi, programın etkililiğine dair daha ayrıntılı ve detaylı veriler elde edilmesini sağlayabilmektedir (Yıldırım - Şimşek, 2011).

Aykırı durumlar, örneklemede yer alan katılımcıların deneyim ve yaşantılarına ilişkin belirli kesitler sunmakta ve bu durum araştırma bağlamının, katılımcıların yaşantıları ile şekillenmesini ve sınırlanmasını sağlamaktadır (Strauss - Corbin, 1990). Aykırı durumlardan hareketle, araştırma sorunsalının çözümlenmesine katkıda bulunacak sonuçlara ulaşma ve sıra dışı örneklerden çıkarımlar üretme amacı da bulunmaktadır (Charmaz, 2011). Bu örnekleme, araştırmacıya olguyu çok daha iyi kavrayabilmesine ve mevcut çerçevede göremediği boşlukları ortaya çıkarabilmesine olanak sağlamaktadır.

Aşırı veya aykırı durum örnekleme genel olarak etnometodoloji¹ araştırmalarında daha fazla kullanılmaktadır. Bu durum örnekleme, araştırma literatüründe olgular ve yapılar arasında genel olarak paylaşılan rutin deneyimlerden açık biçimde ayrılan ve özgün nitelik taşıyan olgu ve süreçleri tanımlamak ve analiz etmek için kullanılmaktadır (Guba - Lincoln, 1982). Günlük yaşamda olağan kabul edilen durumları, varsayımları ve normları anlamak için bu normlardan belirgin biçimde farklılık gösteren veya sapma sergileyen olgu ve yapılar odaklanmak gerekmektedir (Morgan - Morgan, 2008). Çünkü alışılmış olayların dışında olan durumlar, toplumdaki yapının fark edilmeyen dinamiklerini açığa çıkarmak için güçlü analitik imkanlar sunmaktadır.

3.3. Maksimum çeşitlilik (heterojen) örnekleme

Bu örnekleme yöntemi, görece sınırlı sayıda katılımcı seçmeyi hedeflerken aynı zamanda araştırma konusu ile doğrudan ilişkili bireylerin çeşitliliğini en üst seviyeye çıkarmayı amaçlamaktadır (Christensen vd., 2015; Yıldırım - Şimşek, 2011). Araştırma problemiyle bağlantılı olan katılımcılar, birbirine benzeyen ancak farklılıklar da gösteren durumları kapsayacak şekilde seçilmektedir (Grix, 2010). Bu bağlamda amaç, birbirinden farklı durumlar içinde ortak ya da paylaşılan durumların bulunup bulunmadığını ortaya çıkarmak ve söz konusu çeşitlilik temelinde araştırma probleminin farklı yönlerini analiz etmektir (Marczyk DeMatteo - Festinger, 2005). Maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemi, araştırma konusu ile ilişkili olgular arasındaki farklılıkları kapsamlı bir şekilde dikkate alarak, ana temaların derinlemesine keşfedilmesini ve sistematik biçimde tanımlanmasını hedeflemektedir (Neuman, 2014). Maksimum çeşitlilik örnekleme sürecinde, araştırılan olguya ilişkin en kapsamlı bilgiyi elde etmeye yardımcı olacak ölçütler önceden saptanmalıdır (Neuman - Robson, 2014). Bu nedenle araştırmacı ilk olarak farklılıkları bulmalı ve bu farklılıklar içinden benzer veya ortak kısımların listesini çıkarmaya odaklanmalıdır (Morgan - Morgan, 2008). Örneğin bir eğitim programının etkili olup

¹ Etnometodoloji, bireylerin gündelik yaşamda gerçekleştirdiği sıradan etkileşimleri ve toplumsal uygulamaları inceleyen etnometodoloji, sosyal düzen ve normların insanlar arasındaki etkileşimler aracılığıyla sürekli olarak oluşturulduğunu ve yeniden üretildiğini öne sürmektedir. Toplumsal olgular, değişmez yapılar olarak değil; bireylerin sosyal bağlam içinde başvurduğu yöntemler ve anlam üretme süreçleri doğrultusunda şekillenen dinamik gerçeklikler olarak görülmektedir. Bu nedenle araştırmacılar, sosyal olaylar veya davranışların altında yatan kuralları ve uygulamaları anlamak için gündelik yaşamın özgün yöntemlerini ve katılımcıların bakış açılarını göz önünde bulundurmalıdır. Bu yaklaşım, özellikle sıradan yaşamın görünmez örgütlenme biçimlerini ve bireylerin sosyal gerçekliği nasıl inşa ettiklerini ortaya koymada etkilidir (Garfinkel, 1967).

olmadığını inceleyen araştırmacı maksimum çeşitlilik örnekleme kullanırken sosyoekonomik açıdan en farklı özellikleri gösteren okulları göz önünde bulundurmalıdır ve olası çeşitliliği en fazla düzeyde yansıtan katılımcı grubunu seçmelidir (Flick, 2014; Vogt vd, 2012). Patton'a göre (1987), maksimum çeşitlilik içeren sınırlı sayıda bir örneklem oluşturma sürecinde en az iki önemli avantaj bulunmaktadır. İlk olarak, örneklem kapsamında yer alan her bir durumun ayırt edici özelliklerinin kapsamlı bir şekilde ortaya konulması hedeflenmektedir. İkinci olarak ise birbirinden belirgin şekilde farklılık gösteren bu durumlar arasında ortaklık bulunan temaların belirlenmesini ve bu temaların araştırma açısından taşıdığı değerin ortaya konulmasını sağlamaktadır.

3.4. Yoğunluk örnekleme

Aykırı durum örneklemesine benzer biçimde, yoğunluk örnekleme de farklılıklara daha az yoğunlaşmakla beraber, araştırılan olgu ve olayları aşırıya kaçmadan, ayrıntılı ve bilgi açısından zengin bir şekilde betimleyen durumları kapsamaktadır (Silverman, 2016; Baltacı, 2018). Bu yaklaşım, incelenen olgunun belirgin şekilde gözlemlenebildiği ancak uç nitelik taşımayan durumların seçilmesini esas almaktadır. Yoğunluk örnekleme, araştırmacının ön bilgiye sahip olarak örnekleme sürecinde bilinçli seçimler yapmasını zorunlu kılmaktadır (Patton, 1987; Silverman, 2016). Nitel araştırmalarda yoğunluk örnekleme, aşırı ya da uç örnekler yerine, incelenen olguya dair en kapsamlı ve en zengin veriyi sunabilecek katılımcıların/durumların seçilmesini hedeflemektedir (Morgan - Morgan, 2008). Nitel araştırmalarda özellikle heuristik² yaklaşımı temel alan çalışmalarda, yoğunluk örnekleme sıklıkla tercih edilen bir örnekleme yöntemi olarak öne çıkmaktadır (Mays - Pope, 2000; Baltacı, 2018). Yoğunluk örneklemeyle ilgili birçok çalışmada görülen en temel sorun, araştırmacıların yeterli ön bilgiye ve deneyime sahip olmadan süreci yönetmeye çalışmalarıdır (Trotter, 2012). Yoğunluk örnekleme genellikle araştırmacının üzerinde çalıştığı konuya dair önceden bilgi ve deneyime sahip olduğu durumlarda tercih edilmektedir (Patton, 2005). Yoğunluk örnekleme yöntemi kullanılan araştırmalarda, araştırmacı öncelikle çalıştığı olguyu en uygun şekilde temsil edebilecek katılımcıları belirlemek üzere kapsamlı bir hazırlık süreci yürütmelidir. Daha sonra, araştırma sorusuna derinlik katacak ve konuya dair zengin veri sağlayabilecek örnekleri son derece titizlikle seçmeye özen göstermelidir (Patton, 2005; Silverman, 2013). Bu yöntem yalnızca verilerin çeşitliliklerini gözle görülür şekilde artırmakla kalmaz; aynı zamanda olgudaki yapısal özellikleri görünür hale getirerek araştırmaya açıklayıcılık ve kuramsal olarak katkıda bulunmaktadır.

3.5. Benzeşik (homojen) örnekleme

Maksimum çeşitlilik örneklemesinden farklı olarak, bu örnekleme yönteminde sınırlı ve benzer özelliklere sahip bir çalışma grubu seçilmekte ve bu grup derinlemesine incelenmektedir (Neuman, 2014). Benzeşik örnekleme yönteminde seçilen örneklem, araştırma problemini temsil eden evrendeki homojen bir alt gruba ya da belirli bir duruma odaklanabilir. Ancak bu yöntem, niteliksel olarak uç veya alışılmadık durumları hedef alan aykırı durum örneklemesinden önemli ölçüde farklıdır (Strauss - Corbin, 1990). Örneğin; üniversite ve sağlık, kültür, spor daire başkanlığı işbirliği bağlamında öğrenci topluluklarına katılım düzeyi çok düşük, sosyo-ekonomik ve eğitim düzeyleri sınırlı sayıda olan öğrenciler çalışmanın hedef kitlesi olarak belirlenebilir. Benzer şekilde nitelikleri olan bu grubun, Patton'a (1990) göre "odak grup görüşmeleri" aracılığıyla etkili ve verimli olacak şekilde veri üretmeye elverişli olduğu ifade edilmektedir.

3.6. Tipik durum örnekleme

Tipik durumlar, evrendeki benzer örnekler arasından seçilen ve genel olarak olay veya olguların daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacak düzeyde bilgiler sunan durumlara denilmektedir (Patton, 2005). Bu bağlamda tipik durum, evrenin genel özelliklerini yansıtmaya kapasitesine sahip olan ve temel özellikleri bakımından evrenden ayrılmayan örnekleri tanımlamak amacıyla kullanılmaktadır (Marshall - Rossman, 2014). Bir yeniliği ya da yeni bir yöntemi tanıtmak isteyen bir araştırmacı, bu yeniliğin hayata geçirdiği çok sayıda örnekler arasından, en karakteristik olan bir veya birkaç durumu seçerek araştırmaya dâhil edebilmektedir (Yıldırım - Şimşek, 2011). Bir kültürü ya da sosyal olgudaki, genel

² Heuristik yaklaşım, incelenen olgunun doğasını araştırmacının kişisel deneyimleri ve öznel yorumları aracılığıyla açığa çıkarmayı ve anlamlandırmayı hedeflemektedir. (Denzin - Lincoln, 2008). Heuristik yöntem, araştırmacının içsel yaratıcı süreçlerini açığa çıkararak bunlara anlam kazandırmasını mümkün kılmaktadır. Bu yaklaşım, araştırmacının sezgisel bilgisini temel alarak, incelenen olguyla arasında öznel ve özgün bağlantılar kurabilmesine olanak tanıyan tek araştırma stratejisidir (West, 2001).

özelliklere sahip tipik durumları seçerek ve kullanarak, o duruma yabancı kişilere tanıtmak büyük önem taşımaktadır (Miles - Huberman, 1994). Araştırmada kullanılacak tipik örnekleme seçimi, genellikle konunun uzmanları tarafından yapılmalıdır (Morgan - Morgan, 2008). Çünkü neyin veya hangi durumun tipik olarak kabul edileceğine dair değerlendirme, özel bilgi ve deneyim gerektirmektedir. Bu örnekleme biçiminde katılımcılar çoğunlukla davranışlarını yansıtmaya olasılıklarına göre belirlenmektedir (Etikan vd., 2016).

Tipik durumlar, genellikle olağan özellikler taşıyan ve toplumda ortalama bir düzeyi temsil eden örnekleri içermektedir (Patton, 2005). Örneğin okullar üzerinde gerçekleştirilecek bir araştırmada tipik durum örnekleme, şehir merkezinde yer alan ve genel yapıyı temsil edebilecek sınırlı sayıdaki okulun araştırma kapsamına dahil edilmesiyle oluşturulabilir (Corbin - Strauss, 2008). Bu yöntemle gerçekleştirilen araştırmalar, çoğunlukla genellenebilir nitelikte bulgular ortaya koymaktadır. Ayrıca, özellikle uygulama değerlendirme çalışmaları ile politika geliştirme süreçlerinde, uygulayıcılar ve karar alıcılar için son derece değerli bilgiler sağlamaktadır (Onwuegbuzie - Collins, 2007). Değerlendirme sürecinde asli karar vericiler, çoğunluğun özelliklerini yansıtan tipik örnekler üzerinden seçim ve değerlendirme yapma eğilimindedirler (Vogt vd., 2012). Bu bağlamda, bu örnekleme tekniği, saptanmış uygulama ya da programın ne tür etkilerde bulunduğunu inceleyen analiz araştırmalarında tercih edilmektedir. Bununla birlikte, hangi doğrultuda uygulanırsa uygulansın, tipik durumları belirlemede kullanılacak ölçütlerin dikkatle ve titizlikle tanımlanması gerekmektedir (Neuman - Robson, 2014). Bundan dolayı örneklemenin iyi ve sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi seçilecek tipik durumların araştırma bağlamıyla uyumlu olması ve açık şekilde belirlenmiş olmasına bağlıdır.

3.7. Kritik durum örnekleme

Kritik durumlar, belirli bir olgunun en belirgin haliyle ortaya çıktığı veya olağan koşullarda dikkat çekici öneme sahip olan örnekleri ifade etmektedir. Kritik bir durum veya durumların varlığına işaret eden en önemli gösterege “bu, burada olmuyorsa, başka benzer durumlarda kesinlikle olmaz” şeklindeki ifadedir. Başka bir göstergesi “bu grup belirli bir problemle karşılaşıyorsa, diğer bütün gruplar kesinlikle bu problemle karşı karşıya kalır” şeklinde bir yargının varlığı veya yokluğudur (Patton, 1987; Yıldırım - Şimşek, 2011). Araştırmacı, ele aldığı probleme ilişkin kritik bir ya da birkaç durumu ayrıntılı olarak inceleyebilir. Eğer araştırmacının kaynakları, geniş bir örnekleme üzerinde çalışmaya uygun değilse, kritik durum örnekleme seçmesi daha işlevsel bir seçenek olabilir (Yıldırım - Şimşek, 2011). Bunun sayesinde araştırmacı, incelediği olgu ile ilgili belirgin olan durumlar üzerinden mantıklı ve güçlü çıkarımlar yaparak kuramsal bir katkı sağlayabilir. Örneğin daha önce belirli bir konuda kriz yaşamış ve bu süreci başarıyla atlatarak örnek kriz yönetimi başlığında literatüre giren bir kurum, kritik durum örnekleme kapsamında ele alınabilir. Çünkü bu kurum, örneğin kriz iletişimde şeffaf iletişim kuramazsa diğer kurumların bunu başarması zor olacak şekilde düşünülebilir. Bir durumun kritik sayılması, onu kritik yapan koşulların ortaya çıkmasına ya da bu durumu tanımlayan ölçütlerin net biçimde belirlenmesine bağlıdır (Grix, 2010).

3.8. Kartopu veya zincir örnekleme

Evreni oluşturan temel birimlere doğrudan erişimin çok güç olduğu ya da evrene ilişkin mevcut bilgilerin gözle görülür şekilde yetersiz kaldığı durumlarda kartopu (zincir) örnekleme yöntemi tercih edilmektedir (Patton, 2005). Bu yöntem, zengin verilere ulaşılabilecek kişi ve kritik olaylar üzerine yoğunlaşarak, bu örnekler üzerinden sonuçlara ulaşmayı hedeflemektedir (Creswell, 2013). Bu örnekleme yöntemini tercih eden araştırmacı, ele aldığı olguyla ilgili evrende en derin ve kapsamlı bilgiye sahip olduğu kişileri ve bağlamları belirlemeye odaklanmaktadır. Bu doğrultuda araştırma süreci, “İncelenen konuya dair en yetkin bilgi kimdedir?” ve “Araştırma sürecine hangi katılımcı ile başlanırsa daha anlamlı olacaktır?” gibi yönlendirici sorular kullanılarak şekillenebilir (Flick, 2014). Araştırmacı bu yöntemi izleyerek katılımcılardan başka kimlerle görüşmesi gerektiğine dair öneriler ve bilgiler almakta; böylece bilgi ağını genişletmeye çalışmaktadır. Bu sürecin en kritik noktası, araştırmacının görüştüğü bireylerin güvenini kazanabilmesidir (Grix, 2010). Süreç ilerledikçe, önerilen kişilerin ve durumların sayısı bir kartopu gibi büyür; fakat zamanla belirli isimlerin veya örneklerin daha fazla öne çıktığı görülmektedir. Bu durumda, araştırmacının görüşmesi gereken bireylerin ya da incelenmesi gereken durumların sayısı da giderek azalmakta ve odak noktası daha net hale gelmektedir (Yıldırım - Şimşek, 2011). Araştırmacı, süreci daha verimli biçimde sürdürebilmek için araştırmanın amaçlarıyla çok daha yakından ilişkisi olan bilgi kaynaklarına doğru bir şekilde yönelmeli ve detaylı bilgiler verebilecek katılımcıları seçmeye özen göstermelidir.

Kartopu örnekleme, nitel araştırmalarda; toplumdaki farklı görünen, marjinal gruplara, yasa dışı faaliyetlerde bulunan bireylere veya norm dışı davranışlarda bulunan topluluklara ulaşabilmek için sıkça tercih edilen yöntemdir (Neuman - Robson, 2014). Örnek olarak dini topluluklara mensup bireyler, yasa dışı yollarla ülkeye giriş yapan göçmenler, kayıt dışı çalışan işçiler veya uyuşturucu ticareti yapan sokak satıcıları gibi gruplar üzerinde yürütülecek araştırmalarda, bu grupların üyelerini kesin olarak tespit etmek ya da evrenin sınırlarını belirlemek pek çok zaman mümkün değildir (Liamputtong, 2013). Bunun yanı sıra yüksek risk teşkil edebilecek topluluklardaki (Ör. bilgisayar korsanları ve suç örgütleri) çoğu kişi, örneklem olarak seçilebilecek diğer bireylerin iletişime geçebileceği bilgileri araştırmacıyla paylaşmaktan sakıncalıdır. Ancak yine de örnekleme kimin dahil edileceğinin net olarak belirlenemediği durumlarda sık olarak tercih edilen bir yöntemdir (Patton, 2005; Mertens, 2014; Baltacı, 2018).

3.9. Ölçüt (kriter) örnekleme

Ölçüt örnekleme, önceden tanımlanmış ölçütlere uygun tüm durumların kapsamlı bir şekilde incelenmesidir. Ölçütler araştırmacı tarafından daha önce belirlenebileceği gibi önceden hazırlanmış ölçüt listesi de kullanılabilir (Marshall - Rossman, 1989). Bir şehirde şiddet görmüş erkeklerin belirlenmesi veya bir kurumda mesai saatlerini tamamlamayan kişiler ölçüt örnekleme yöntemiyle ele alınabilir. Araştırmacılar, kritik durumları ölçüt örneklemede kullanabilir; ancak bu ölçütlerin, araştırmanın genel yapısına ve amaçlarına uygun olması önem taşımaktadır (Creswell - Clark, 2017). Bu nedenle, seçilen durumların araştırma sorularını bilimsel bir şekilde tanımlayabilecek analitik değerlere sahip olması için ölçütlerin tanımlanması ve kuramsal dayanaklarının belirlenmesi gerekmektedir.

Ölçüt örnekleme yalnızca zaman değişkeni ile değil, araştırma ile ilgili olan bazı konularda veya durumlarda ölçüt olarak belirlenebilmektedir (Grix, 2010). Araştırmacının çalıştığı olguyu anlamlandırma sürecinde öne çıkan ve açıklayıcı nitelikler taşıyan kritik durumlar, ölçüt örnekleme yöntemi kapsamında değerlendirilebilir. Bununla beraber, bu kritik durumlara ilişkin tanımlanan ölçütlerin, araştırmanın genel yapısı ve kuramsal olarak bütünlüğünü koruması da önem taşımaktadır (Creswell - Clark, 2017). Her kritik durumun ölçüt olarak doğrudan uygulanabilmesi mümkün olmadığı gibi tanımlanan her ölçütün de kritik olarak doğrudan uygulanabilmesi mümkün değildir. Örnek olarak, bir iş ortamında kadın çalışanların gizli biçimde tacize maruz bırakılması ya da müşterilerin kandırılarak yanıltıldığı durumlar, olgunun yapısının daha da derin bir şekilde çözümlenebilmesi amacıyla ayrıntılı olarak incelemeye konu edilebilir (Flick, 2014). Bu örnekleme yönteminde esas olan; seçilen durumların araştırma açısından yüksek düzeyde bilgi sağlayabilecek nitelik taşımasıdır (Marshall M. N., 1996).

3.10. Kuram tabanlı örnekleme veya kuramsal örnekleme

Nitel araştırmalar çoğu zaman mevcut belirli kuramın geçerliliğini test etmek, kapsamını keşfetmek ya da yeni bir kuramsal çerçeve geliştirmek amacıyla gerçekleştirilmektedir. Araştırmacılar, kuram yaratmaya yönelik araştırmalarda, belirli kavramsal olgular üzerine yoğunlaşmaktadırlar (Charmaz, 2011). Kurama dayalı örnekleme yaklaşımında veri toplama süreci, araştırma sorularına yanıt verebilecek kavramlar ile ilgili yapı ve verilerin tekrar etmeye başladığı, diğer bir ifade ile yeni bilgi sunmadığı doyum noktasına ulaşana kadar devam ettirilmektedir (West, 2001). Bu örneklemede daha önceden tanımlanmış sınırlara göre örnekleme oluşturmayı mümkün kılacak bilimsel bir kuramsal temelin olmadığı durumlarda tercih edilmektedir (Newman - Ridenour, 1998). Bir kuram, yeni araştırma verileriyle desteklendikçe daha kapsamlı ve güçlü hale gelmektedir. Bundan dolayı araştırmacı, önemli kavramların yansımaları ortaya koyabilecek olayları, belirli yaşam kesitlerini, zaman dilimlerini veya bireyleri örneklem olarak seçmelidir (Bernard, 2011). Veri toplama sürecinde araştırmacı, örneklemin nihai büyüklüğünü baştan kesin olarak belirleyemez. Ancak, verilerdeki kavramlar ve süreçler tekrarlanmaya başladığında, yeterli sayıda katılımcıya ulaşıldığı sonucuna varabilir. Bu örnekleme yönteminde, genellikle güçlü bir kuramsal yapının henüz oluşmadığı ve daha önceden net sınırların belirlenemediği durumlarda tercih edilmektedir (Yıldırım - Şimşek, 2011). Bu yöntem, çalışmanın veri doygunluğuna ulaşması için kademeli şekilde imkân sağlayarak, olgunun doğal şekilde ve anlamlı ilişkiler yakalamasını kolay hale getirmektedir.

3.11. Doğrulayıcı veya yanlılayıcı durum örnekleme

Araştırmacı, üzerinde çalıştığı olay veya olguyu derinlemesine inceledikçe, başlangıçta fark edemediği yeni durum ve verilerle karşılaşabilmektedir. Bu ortaya çıkan yeni unsurların anlamlılığını değerlendirebilmek için ise araştırmacının, bulgularını destekleyecek veya çürütecek ek örneklere ve karşılaştırmalı verilere ihtiyaç duyması kaçınılmazdır (Silverman, 2013; Popper, 2005). Araştırmanın

başlangıç aşamasında yapılan ön değerlendirmelerde yer alan doğrulayıcı durumlar, genellikle keşif niteliği taşımaktadır (Patton, 2005). Veri toplama aşamasında ortaya çıkan örüntü ve kalıpların bulunması ve bu yapıların taşıdığı anlamlı ilişkilerin doğru bir şekilde anlaşılabilmesi için doğrulamaya yönelik ek çalışmalara başvurulması gerekmektedir (Creswell, 2013). Bu süreç, araştırmacının geliştirdiği düşünceleri sınamasını, olası örüntülerin anlam ve değerini doğrulamasını mümkün hale getirmektedir. Ek olarak elde edilen bulguların yeni veriler ya da ek durum incelemeleriyle sürdürülebilir olup olmadığının değerlendirilmesini içermektedir (Schmidt - Hunter, 2014). Çalışmanın bu evresinde, araştırmacının hem bulguları destekleyen hem de çürütebilecek örnek durumları belirleyip örnekleme sürecine dahil etmesi gerekmektedir. Mevcut sonuçlara çeşitlilik, güvenilirlik, derinlik ve zenginlik kazandıran; ayrıca ortaya çıkmış örüntülerin geçerliliğini güçlendiren doğrulayıcı durumlar bu sürecin önemli bir parçasını oluşturmaktadır (Morgan - Morgan, 2008). Araştırmacının bu süreçte çalışmanın hem kapsamı açısından hem de bulguların güvenilirliğini arttırmak için örneklemedeki farklı kısımları ve olabilecek istisnai durumları dikkate alması ve elde ettiği verileri de titiz bir şekilde analiz etmesi gerekmektedir.

Doğrulayıcı durum örnekleme, araştırmacının başlangıcında planlanmamaktadır. Araştırma süreci çoğunlukla farklı bir örnekleme yaklaşımıyla başlatılmakta, incelenen olguya ilişkin belirli bağlantılar ortaya çıktıktan sonra doğrulayıcı örnekleme aşamasına geçilmektedir (Corbin - Strauss, 2014). Çoğu zaman doğrulanan durumlar, araştırmacının başlangıcında fark edilmeyip süreç ilerledikçe belirlemeye başlamaktadır. Bu durumların kaynağı ise araştırmacının kendi çalışmasından çok önceki paydaşlar ya da mevcut akademik literatür olabilir (West, 2001). Kalabalık sınıf ortamlarında öğrencilerin daha etkili öğrendiklerini belirleyen bir araştırmacı, alanyazında yer alan benzer çalışmaları, kendi bulgularıyla ilişkilendirerek elde ettiği sonuçların geçerliliğini ve güvenilirliğini güçlendirebilir. Bu şekilde, kalabalık sınıflarda başarılı olan öğrencilerin hangi öğrenme-öğretme koşullarına dayanarak bu başarıyı elde ettiklerine dair veriler elde edebilir (Yıldırım - Şimşek, 2011).

3.12. Tabakalı amaçlı örnekleme

Tabakalara ayrılmış bir örneklemeden, belirli bir amaca yönelik olarak seçilen yeni bir alt örnekleme oluşturulabilmektedir. Örnek olarak, sosyoekonomik statüye dayalı olarak sınıflandırılmış bir toplumdan tabakalı örnekleme yoluyla elde edilen veriler kullanılarak, toplumsal sınıflar arasında istatistiksel olarak anlamlı karşılaştırmalar yapılabilir. Bu yöntem ile elde edilen bulgular, daha geniş bir nüfusa genellenebilir nitelikte olmaktadır (Neuman - Robson, 2014). Bu noktada, ilk aşamalarda oluşturulan tabakalar arasından, araştırmacının özel hedeflerine uygun olarak yapılan yeni örnekleme seçimi, tabakalı amaçlı örnekleme olarak adlandırılmaktadır (Johnson - Christensen, 2013). Tabakalı amaçlı örneklemenin temel hedefi, gruplar arasında benzerlik yaratmaktan ziyade, aralarındaki belirgin farklılıkları ortaya koymaktır. Ortak bir zeminin oluşturulması ise genellikle araştırmacının sonraki kısımlarında, özellikle de veri analizi sürecinde daha sonra kendiliğinden şekillenmektedir (Bernard, 2011). Örneğin, bir araştırmacı maksimum çeşitlilik örnekleme ile tipik durum örnekleme birlikte kullanarak; ortalamanın üzerindeki, ortalama seviyedeki ve ortalamanın altındaki örnekleri içeren tabakalı bir amaçlı örnekleme tasarlayabilir. Bu yaklaşım, maksimum çeşitlilik örneklemesine kıyasla daha çeşitli ve temsil gücü fazla bir örnekleme ortaya koymaktadır (Liamputtong, 2013). Bu nedenle, araştırmacının hangi örnekleme yaklaşımını tercih edeceği, çalışmanın amacına ve beklenen değişkenlere bağlı olabilir. Tabakalı örnekleme yönteminin avantajı derinlemesine analiz olanağı sunması ve farklı gruplar arasında karşılaştırmalı esnek yapı sağlamasıdır.

3.13. Fırsatçı veya beliren örnekleme

Nitel araştırmalarda veri toplama süreci, araştırma sırasında ortaya çıkabilecek yeni olanakların fark edilerek bu doğrultuda gelişen durumların da örnekleme dahil edilebilmesi açısından kritik bir rol üstlenmektedir. Deneysel araştırma desenlerinden ayrılan şekilde, birçok nitel araştırma, başlangıçta öngörülmesi güç olan ve çoğunlukla veri toplama sürecinde açığa çıkan özgün inceleme durumlarını içerebilmektedir (Denzin - Lincoln, 2008). Söz konusu beklenmedik inceleme aşamaları, araştırmacı açısından değerli birer imkân sunmakta ve mutlaka değerlendirilmelidir. Bu bağlamda fırsatçı örnekleme yöntemi, araştırmacının başlangıçta fark edemediği, yeni ve çoğu zaman benzersiz katılımcı ya da durumları araştırmasına dahil etmesine olanak sağlamaktadır (Patton, 2005). Toplanan verilerin yönlendirdiği doğrultuda daha rahat bir şekilde ilerlemek, araştırmacıya süreci dinamik bir biçimde yapılandırma olanağı sunmaktadır. Bu durum, örneklemin zamanla genişlemesine ve niteliksel olarak çeşitlenmesine katkıda bulunmaktadır (Christensen vd., 2015). Bu örnekleme yöntemi, araştırmacının

çalışmasını sadece belirlenen sınırlar içerisinde yürütmekten ziyade, ortaya yeni çıkan veriler üzerinden daha zengin ve kapsamlı bir analiz geliştirmesine olanak sağlamaktadır.

3.14. Rastgele örnekleme

Rastgele örnekleme, araştırmanın hedefleri doğrultusunda sistematik olarak belirlenen durumların, rastgele seçim ilkesiyle bir araya getirilip düzenlenmesi esasına dayanmaktadır (Marshall - Rossman, 2014). Diğer bir ifade ile çalışmanın evreninde bulunan her bireyin, örnekleme içinde olma olasılığının bilinebilir ya da eşit olduğu örnekleme yöntemidir. Katılımcıların seçilmesinde şans esası gözetilmekte ve araştırmacının kişisel tercihi mümkün olmamaktadır. Bu nedenle daha çok nicel araştırmalarda tercih edilmektedir. Bu örnekleme yöntemi, genelleme yapma gücünün yüksek olması ve istatistiksel analizlere uygunluğu bakımından önem taşımaktadır. Belli bilgisayar programları aracılığı ile bir üniversitenin 100.000 öğrencisinden 400'ünün kura yöntemi ile seçilmesi örnek olarak verilebilir.

Bu yöntem, rastgele seçilen durumlar üzerinden daha derinlemesine veri elde etmek ve araştırmanın güvenilirliğini artırmak amacıyla tercih edilmektedir (Flick, 2014). Bu yaklaşım araştırmanın açıklayıcı ve geçerlilik düzeyini güçlendirmek adına bulguların farklı çerçevelerde nasıl ortaya çıktığını anlamak için kullanılmaktadır. Amaçlı bir örnekleme çatısının kullanılması, incelenen durumların rastlantısal biçimde belirlenmesinin önüne geçildiği anlamına gelmemektedir (Patton, 2014).

3.15. Kolay ulaşılabilir durum örnekleme

Bu örnekleme yönteminde araştırmacı, en kolay ve hızlı ulaşabildiği, düşük maliyetli katılımcıları seçmektedir. Genel anlamda ön ve nitel araştırmalarda kullanılmaktadır. Bu örnekleme yönteminin, uygulaması kolay, zaman ve maliyet avantajı yüksektir. Genellikle, derinlemesine veri toplama için tercih edilmektedir. Ancak örneklem yanlılığı riski taşımaktadır.

Kolay ulaşılabilir durumların örnekleme sürecine dahil edilmesi, araştırmanın daha kısa ve uygulama açısından daha elverişli bir şekilde yürütülmesine olanak sağlamaktadır. Bunun nedeni ise araştırmacının kendine daha erişilebilir bir yol seçmesidir. Bu örnekleme yöntemi, pek çok zaman araştırmacının diğer örnekleme yöntemlerini kullanamama durumlarında tercih edilmektedir. Söz konusu örnekleme yöntemi, nitel araştırmalarda sıklıkla tercih edilen yöntemlerden biri olmasına karşın, yöntemsel sınırlılıkları bulunmasından dolayı kullanımında dikkatli olunması gereken ve mümkün olduğunca sınırlı tercih edilmesi önerilen bir yaklaşımdır (Yıldırım - Şimşek, 2011). Bu örnekleme yönteminde araştırmacı, daha önce bulunduğu öğeler içerisinde yeterli kadar örneklem kapsamına dahil edilecek öğe sayısını belirlemektedir. Bu nedenle bu örnekleme tesadüfi veya kazara örnekleme de denilmektedir (Jr. - Straits, 2005). Yapılacak olan seçimlerde seçmenlerin partilere olan bağlılıklarını ölçmek isteyen bir araştırmacının, sokakta seçmenlere hangi siyasi partiye oy vermeyi düşündüklerini sorduğunda, kolay ulaşılabilir veya elverişli örnekleme yöntemini kullanmış olur (Creswell, 2013).

3.16. Hibrit veya karma örnekleme

Nitel araştırma çalışmalarının çoğu, birden fazla araştırma amacını aynı anda kullanabilmesi nedeniyle farklı örnekleme yaklaşımlarının beraber kullanılmasını gerektirmektedir. Zamana yayılan nitel araştırma temelli çalışmaların farklı aşamalarında, birbirlerinden ayrılan örnekleme yaklaşımlarının eş zamanlı olarak ya da ardışık şekilde uygulanması mümkün olabilmektedir (Neuman - Robson, 2014). Bu şekilde birden fazla örnekleme kullanılan çalışmalarda hibrit örnekleme yöntemi veya karma örnekleme yöntemi kullanılabilir. Bu örneklemenin ana hedefi, bilgi açısından daha zengin durumların tercih edilmesidir (Charmaz, 2011). Çalışmanın bütüncül niteliğini güçlendirmek için bu yaklaşımda araştırmanın amacına en uygun ve aynı zamanda açıklayıcı veriyi sağlayabilecek olan durumların sistematik olarak bir araya getirilmesi gerekmektedir.

3.17. Karma yöntemin avantajları ve sınırlılıkları

Karma yöntemin hangi durumlarda kullanılması gerektiğini ve doğasını anlamak için bu yöntemi derinlemesine bilmek gerekmektedir. Karma yöntemin nasıl uygulanacağına ve güçlü yönlerine dair bilgilere sahip olan araştırmacılar, bu yöntemin kullanımına yönelik diğer kişileri daha kolay ikna edebilme potansiyeline sahiptirler. Bu yöntemin avantajlı yanlarından bazıları (Creswell - Clark, 2015);

- Bu yöntem; araştırmacı için nitel ve nicel yaklaşımların sınırlılıklarını dengeleyerek her iki yöntemin de güçlü yönlerinden birlikte yararlanma olanağı sunmaktadır. Nicel yöntem, bireylerin düşünce ve davranışlarını, içerisinde buldukları sosyal ve kültürel ortamı kapsamlı bir şekilde

anlamaya olanak sağlamada yetersiz kalabilmektedir. Ayrıca, bu yöntemde genellikle katılımcılar görüşlerini doğrudan ifade edememekte ve araştırmacının sürece kişisel yorum katma olasılığı sınırlı kalmaktadır. Buna karşılık nitel yöntem, bu eksiklikleri gidererek araştırmanın daha anlamlı, derin ve bağlamsal olmasını sağlamaktadır. Ek olarak, nitel araştırmaların da bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Öznel yorumlardan kaynaklanabilecek yanlılık riski, örneklem sayısının az olması ve elde edilen bulguların genellenebilirlik durumunun düşük olması bu sınırlılıklardan bazılarıdır. Nicel yöntem bu eksiklikleri giderirken, karma yöntem yaklaşımı ise her iki yöntemin avantajlarını bir araya getirerek araştırma problemini daha detaylı ve güvenilir şekilde ele alma imkânı sağlamaktadır.

- Karma yöntem ile bir çalışma yapılırken nitel ve nicel yaklaşımların tek başlarına verebileceği bulgulardan daha fazlası elde edilmektedir.
- Karma yöntem, nitel ve nicel araştırmalarda cevabı alınamayan soruların daha kapsamlı şekilde cevaplanmasını sağlamaktadır (Creswell - Clark, 2018).
- Karma yöntem, nitel ve nicel verilerin arasındaki metodolojik farklılıkları gidermeye çalışarak iki yöntem arasında etkileşimli bir bağ oluşturmaktadır. Bu şekilde sosyal beşeri ve davranış bilimlerinde de yöntemsel olarak bütünlüğü güçlendirmektedir.

Karma araştırma yöntemi, araştırmacıya çalışması için esneklik ve işlevsellik kazandıran bir yaklaşımdır. Bu yöntem, araştırmacının araştırma problemlerinin çözümünde farklı veri toplama ve analiz stratejilerini birlikte kullanılmasına imkân tanıyarak araştırmacıya pratiklik sağlamaktadır (Creswell, 2021).

Tablo 2 Karma Yöntem Profili

Güçlü Yönleri	Zayıf Yönleri
Çalışmanın yürütücüsü aynı çalışma kapsamında yararlandığı yöntemin sınırlılıklarını dengede tutabilmek amacıyla başka bir yöntemin sunduğu avantajlı yönlerden faydalanabilmektedir.	Araştırmacı kullanacağı pek çok yöntem ve yaklaşımlar ile ilgili bilgiler edinmeli ve bu bilgileri nasıl bir arada kullanacağından emin olmalıdır.
Çalışmanın yürütücüsü, bir tek yöneme bağlı kalmadığında araştırma sorularını daha detaylı ve bütüncül olacak şekilde cevaplayabilir.	Yöntembilim alanındaki bazı araştırmacılar, bir çalışmanın ya nicel ya da nitel araştırma temelinde yürütülmesi gerektiğini özellikle belirtmektedirler.
Kelimeler, resim ve olaylar sayısal verileri anlamlı hale getirmek için kullanılabilir.	Ekonomik açıdan yüksek miktar gerektirebilir.. Yazılı ve sayısal verileri beraber analiz etmek çok vakit alabilir.
Sayısal veriler, kelimelerle, görsellerle ya da olaylarla elde edilen nitel bulguların anlamını daha kapsamlı hale getirmek ve onları açıklığa kavuşturmak için kullanılabilir.	Çalışmanın yürütücüsü açısından nicel ve nitel yaklaşımların beraber kullanılması, özellikle bu iki yöntemin eş zamanlı olarak uygulanması durumunda, uygulama sürecini zor hale getirebilmekte; bu nedenle çoğu zaman iş birliğine dayalı bir çalışma düzenini de zorunlu kılmaktadır
Bulguların genellenebilirliğini artırmak amacıyla kullanılabilir.	Karma araştırmalara ilişkin bazı ayrıntılar, yöntemsel açıdan kapsamlı bir şekilde ele alınması gereken konular olarak yöntem bilimcilerin çalışmasına bırakılmıştır. Söz konusu tartışmalar, karma paradigmanın yapısal sorunları, nitel verilerin nicel şekilde çözümlenebilir olanakları ile birbirinden farklı veya çelişkili bulguların nasıl yorumlanacağı gibi alanları içermektedir.
Karmaşık olan ve daha geniş çaptaki araştırma sorularını yanıtlamak amacıyla kullanılır.	
Bulunan verilerin tutarlılıkları ile doğrulukları dikkate alındığında, sonuçlara ilişkin güçlü kanıtlar elde edilebilir.	
Nitel ve nicel yöntemlerin bir arada kullanımları, teorik temeller ile uygulama alanları arasında daha bütüncül ve net sonuçların ortaya çıkmasına katkı sağlar.	
Yalnızca tek bir yöntemin kullanıldığı çalışmalarda farklı bakış açılarını ve anlayışları ortaya çıkarabilir.	

Kaynak: Elif Kara'dan (2023) uyarlanmıştır; temel kaynak Baki ve Gökçek (2012, 3).

Tartışma ve Sonuç

Literatürde farklı örnekleme yöntemleri ile ilgili yapılmış birçok çalışma bulunmaktadır. Nacar ve Karademir (2025) çalışmalarında 6 Şubat Kahramanmaraş depreminin Dulkadiroğlu ve Onikişubat ilçelerinde oluşturduğu sosyo-ekonomik ve mekânsal etkilerini incelemişlerdir. Bu çok boyutlu ele alınan konu, doğrudan depremi deneyimleyen bireylerin görüşlerine dayanmayı gerektirmesi nedeniyle amaçlı örneklem kullanılmıştır. Araştırmada örneklem büyüklüğü önceden sabit bir sayı olarak belirlenmiş ancak

veri doygunluğuna bağlı olarak şekillendirilmiştir. Örneklem veri doygunluğu temelinde sınırlandırılması, çalışmanın analitik olarak tutarlılığını güçlendirmektedir. Alan (2024) çalışmasında yüksek nitelikli göçmen kadınların deneyimlerini anlamaya yönelik yarı yapılandırılmış çevrimiçi görüşmeler gerçekleştirmiştir. Katılımcılara sosyal medya ağları üzerinden ulaşılarak gönüllülük esasına dayalı bir katılım süreci izlenmiştir. Araştırmacı, kapalı bir dijital topluluk üzerinden erişim sağlayarak grup yöneticileri aracılığıyla katılımcı bulmuştur. Bu örneklem yapısı, ölçüt temelli amaçlı örnekleme yaklaşımına dayanmaktadır. Ayrıca, gönüllü katılım modelinin dijital ağlar üzerinden gelişmesi ve erişim sürecinin çevrim içi platformlar aracılığıyla yürütülmesi, örneklem yapısının şekillenmesinde belirleyici olmuştur.

Fazla, Oruç ve Gezgin (2021) çalışmasında örnekleme belirli sosyo-kültürel özelliklere sahip olan bir gruba odaklanarak belirlemişlerdir. Edirne’de belirli bir mahallede yaşayan ve Roman kimliğine sahip, iş yaşamında aktif kadınlar arasından katılımcılar seçilmiştir. Araştırmada “Roman olmak” ve “iş yaşamında aktif olmak” temel ölçütler olarak belirlenmiş amaçlı örnekleme yöntemi açık olarak uygulanmıştır. Katılımcıların demografik özelliklerinin ayrıntılı olarak sunulması, örneklemin sosyo-ekonomik çeşitliliğini görünür hale getirmekte ve analiz sürecinde bağlamsal yorumlamaya yardımcı olmaktadır. Bu çalışmada, ölçüt örnekleme kuramsal çerçeve ile ilişkilendirilmiştir. Kırık (2014), çalışmasında ebeveynlerin internet algılarını anlamaya yönelik 50 ebeveynle görüşmüştür. Açık uçlu sorular ile elde edilen veriler nitel analiz ile değerlendirilmiştir. Nitel araştırmalarda 50 katılımcılı bir örneklem sayısal olarak yüksek görülmektedir. Bu durumda veri çeşitliliği artarken, derinlemesine fenomenolojik çözümlemeden ziyade tematik yoğunluğun ön plana çıkmasına neden olabilecek bir yapı görülebilir. Çalışmada örneklem seçim kriterlerinin ayrıntılı olarak açıklanmamış olması, ebeveynlerin sosyo-demografik özelliklerinin analizinde nasıl değerlendirildiği konusunda belirsizlikler oluşturmuştur.

Uzun, Yaman, Uzun ve Yılmaz (2025) yürüttükleri araştırmada amaçlı örnekleme yöntemini tercih etmişler ve öğretim üyeleri ile sahada görev yapan psikolojik danışmanlardan oluşan birbirinden farklı görüşme grubu üzerinde çalışmışlardır. Bu örneklem yapısı sayesinde araştırma konusunun farklı meslek grupları tarafından nasıl değerlendirildiğini karşılaştırmalı olarak gösterebilmişlerdir. Tipik durum örnekleminin kullanılması, katılımcıların belirli yeterliliklere sahip kişiler arasından seçilmesini sağlamış ve verilerin mesleki deneyim çerçevesinde şekillenmesine katkıda bulunmuştur. Bu durum, çalışmanın konusunun daha derinlemesine işlenmesine yardımcı olmuştur. Örneklem sayısının az olması ise veri doygunluğunun erken başladığını göstermektedir. Nitel araştırmanın yapısından dolayı bu durum konunun daha ayrıntılı ve anlamlı biçimde incelenmesini sağlamıştır. Karadeniz’in (2025) çalışmasında örneklem, yerel yönetime katılım deneyimini doğrudan yaşamış kadınlardan oluşturmuştur. Araştırmanın Sakarya Büyükşehir Belediyesine bağlı, farklı sosyo-ekonomik ve mekânsal özelliklere sahip mahallelerde görev yapan altı kadın muhtar ile gerçekleştirilmiş olması, çalışmanın amacına uygun bir örneklem tercihinin işaret etmektedir. Kadınların muhtarlık sürecinde karşılaştıkları toplumsal cinsiyet temelli engelleri, seçim deneyimlerini ve yönetim pratiklerini ortaya koymayı amaçlayan bir araştırmada, deneyimi doğrudan yaşamış kadın muhtarlarla çalışılması metodolojik açıdan güçlü bir tercih olarak değerlendirilebilir. Ancak örneklemin yalnızca tek bir il ile sınırlı olması ve katılımcı sayısının az olması da bulguların katılımcılar üzerine genellenmesini sınırlandırmaktadır.

Bu çalışma, nitel araştırmaların örneklem süreçlerini literatür kapsamında değerlendirerek alandaki yöntemsel tartışmaları bütüncül bir bakış açısıyla ortaya koymaktadır. İncelenen kaynaklar, nitel araştırmalarda örneklemin belirli ve sabit kurullarla belirlenmediğini; aksine araştırmanın amacı, çalışmanın bağlamı ve veri toplama yaklaşımları doğrultusunda şekillenen, esnek ve uyarlanabilir bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Bu nedenle örneklem seçiminde tesadüfi olma durumundan çok, araştırma sorusuna en fazla katkıyı sağlayabilecek bilgi zenginliğine ulaşma hedefi ön plana çıkmaktadır. Literatürde, örneklem sürecinde ortaya çıkan bazı zorluklar birkaç başlıkta toplanmaktadır. Bunlar katılımcılara ulaşmada yaşanan zorluklar, en uygun örneklemin büyüklüğünün belirlenmesindeki belirsizlikler, veri doygunluğunun yanlış yorumlanması ve son olarak örneklem çeşitliliğinin yeterli düzeyde sağlanamaması gibi sıralanabilir. Ayrıca birçok çalışmada örneklem sürecinin kapsamlı şekilde raporlanmaması, nitel araştırmaların güvenilirliği ve şeffaflığı açısından önemli bir eksiklik olarak görülmektedir. Bu sorunların büyük ölçüde yöntemsel eksikliklerden ve örneklem yeterli düzeyde açıklanmamasından kaynaklandığı literatürde sık şekilde vurgulanmaktadır. Sonuç olarak, araştırma sorularına uygun cevaplar verilmesi, örneklemin iyi bir şekilde oluşturulması, katılımcı seçiminin net olarak belirlenmesi ve sürecin tutarlı olarak raporlanması örneklem sorunlarının azaltılabilmesi için yapılabilecek başlıca önlemlerdir. Bu araştırma, literatürde bulunan temel yaklaşımları derleyerek, nitel

örnekleme yöntemlerine ilişkin kavramsal bir bütünlük sunarak gelecekte yapılacak olan çalışmalar için araştırmacıya açıklayıcı ve yönlendirici bir çerçeve oluşturmaktadır.

Kaynakça

- Baltacı, Ali. “Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır?”. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 5/2 (2019), 368-388. <https://doi.org/10.31592/aeusbed.598299>
- Baltacı, Ali. “Nitel Araştırmalarda Örneklem Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme”. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 7/1 (2018), 231-274. <https://izlik.org/JA98FN96XR>
- Bernard, H. Russell. *Research Methods in Anthropology: Qualitative and Quantitative Approaches*. New York, ABD: Altamira Press, 2011.
- Büyüköztürk, Şener vd. *Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara, Türkiye: Pegem Akademi, 2021.
- Chand, Satish Prakash. “Methods of Data Collection in Qualitative Research: Interviews, Focus Groups, Observations and Document Analysis”. *Advances in Educational Research and Evaluation* 6/1 (2025), 303–317. <https://doi.org/10.25082/AERE.2025.01.001>
- Charmaz, Kathy. “Grounded Theory Methods in Social Justice Research”. *The SAGE Handbook of Qualitative Research*. ed. Norman K. Denzin ve Yvonna S. Lincoln. 359-380. Thousand Oaks: SAGE Publications, 4. Basım, 2011.
- Christensen, Leonard B. vd. *Research Methods, Design and Analysis*. Harlow, İngiltere: Pearson Education Limited, 2015.
- Corbetta, Piergiorgio. *Social Research*. Londra, İngiltere / Thousand Oaks, ABD / Yeni Delhi, Hindistan: SAGE Publications, 2003.
- Corbetta, Piergiorgio. *Sosyal Araştırma: Kuram, Yöntem ve Teknikler*. Londra: SAGE Publications, 2003.
- Corbin, Juliet - Strauss, Anselm. *Basics of Qualitative Research*. Thousand Oaks: SAGE Publications, 2008.
- Corbin, Juliet - Strauss, Anselm. *Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developing*. New York: SAGE Publications, 2014.
- Creswell, John W. *Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing Among Five Approaches*. California: SAGE Publications, 2013.
- Creswell, John W. *Karma Yöntem Araştırmalarına Giriş*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2021.
- Creswell, John W. - Clark, Vicki. *Karma Yöntem Araştırmaları: Tasarımı ve Yürütülmesi*. Ankara: Anı Yayıncılık, 2015.
- Creswell, John W. - Clark, Vicki. *Mixed Methods Research*. Los Angeles: SAGE Publications, 2017.
- Creswell, John W. – Clark, Vicki. *Designing and Conducting Mixed Methods Research*. Thousand Oaks: SAGE Publications, 2018.
- Denzin, Norman K - Lincoln, Yvonna. *The Landscape of Qualitative Research: Theories and Issues*. Thousand Oaks: SAGE Publications, 2008.
- Ergin, Demirali Yaşar. “Örneklem”. *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi* 3 (1991), 111–124. <https://izlik.org/JA88TF58TG>
- Erkuş, Ahmet. *Bilimsel Araştırma Sarmalı*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2005.
- Etikan, Ilker vd. “Comparison of Convenience Sampling and Purposive Sampling”. *American Journal of Theoretical and Applied Statistics*, 5/1 (2016), 1–4. <https://doi.org/10.11648/j.ajtas.20160501.11>
- Flick, Uwe. *An Introduction to Qualitative Research*. Los Angeles: SAGE Publications, 2014.
- Fossey, Ellie vd. “Understanding and Evaluating Qualitative Research”. *Australian & New Zealand Journal of Psychiatry* 36/6 (2002), 717-732. <https://doi.org/10.1046/j.1440-1614.2002.01100.x>
- Fraenkel, Jack R. vd. *How to Design and Evaluate Research in Education*. New York: McGraw-Hill Education, 2011.
- Garfinkel, Harold. *Studies in Ethnomethodology*. Englewood Cliffs, NJ, ABD: Prentice-Hall, 1967.
- Goetz, Judith Preissle - LeCompte, Margaret Diane. *Ethnography and Qualitative Design in Educational Research*. Orlando, FL: Academic Press, 1984.
- Grix, John. *The Foundations of Research*. Londra, İngiltere: Palgrave Macmillan, 2010.
- Guba, Egon. G. - Lincoln, Yvonna S. “Epistemological and Methodological Bases of Naturalistic Inquiry”. *Educational Communication and Technology Journal* 30 (1982), 233-252.
- Jamshed, Shabnam. “Qualitative Research Method-Interviewing and Observation”. *Journal of Basic and Clinical Pharmacy* 5/4 (2014), 87-88.

- Johnson, R. Burke – Christensen, Larry. *Educational Research Quantitative, Qualitative, and Mixed Approaches*. Los Angeles: SAGE Publications, 2013.
- Johnson, R. Burke - Onwuegbuzie, Anthony. “Mixed Methods Research: A Research Paradigm Whose Time Has Come”. *Educational Researcher* 33/7 (2004), 14-26. <https://doi.org/10.3102/0013189X033007014>
- Jr., Royce A. Singleton - Straits, Bruce C. *Approaches to Social Research*. New York, ABD: Oxford University Press, 2005.
- Karasar, Niyazi. *Bilimsel Araştırma Yöntemi Kavramlar - İlkeler - Teknikler*. Ankara, Türkiye: Nobel Yayıncılık, 2012.
- Kitto, Simon C. vd. “Quality in Qualitative Research. *Medical Journal of Australia* 188 (2008), 243-246.
- Liamputtong, Pranee. *Qualitative Research Methods*. South Melbourne, Avustralya: Oxford University Press, 2013.
- Luborsky, M. R. – Rubinstein, R. L. “Sampling in Qualitative Research: Rationale, Issues and Methods”. *Research on Aging* 17/1 (1995), 89-113. <https://doi.org/10.1177/0164027595171005>
- Marczyk, Geoffrey vd. *Essentials of Research Design and Methodology*. Hoboken, NJ, ABD: John Wiley & Sons, Inc., 2005.
- Marshall, Catherine - Rossman, Gretchen B. *Designing Qualitative Research*. 1. Baskı. New York: SAGE Publications, 1989.
- Marshall, Catherine - Rossman, Gretchen B. *Designing Qualitative Research*. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, 2016.
- Marshall, Martin N. “Sampling for Qualitative Research”. *Family Practice* 13/6 (1996), 522-526. <https://doi.org/10.1093/fampra/13.6.522>
- Mays, N. – Pope, C. “Qualitative Research in Health Care: Assessing Quality in Qualitative Research”. *British Medical Journal* 320 (2000), 50-52. <https://doi.org/10.1136/bmj.320.7226.50>
- McNabb, David. E. *Research Methods for Political Science*. Londra: Routledge, 2021.
- Merriam, Sharan B. *Case Study Research in Education: A Qualitative Approach*. San Francisco, CA: Jossey-Bass Publishers, 1988.
- Mertens, Donna. M. *Research and Evaluation in Education and Psychology: Integrating Diversity with Quantitative, Qualitative, and Mixed Methods*. New Delhi: SAGE Publications, 2014.
- Miles, Matthew B. – Huberman, A. Michael. *Qualitative Data Analysis: An Expanded Sourcebook*. California: SAGE Publications, 1994.
- Morgan, David L. – Morgan, Robin. *Single-Case Research Methods for the Behavioral and Health Sciences*. Londra: SAGE Publications, 2008.
- Neuman, W. Lawrence. *Social Research Methods: Qualitative and Quantitative Approaches*. Harlow, İngiltere: Pearson Education Limited, 2014.
- Neuman, W. Lawrence. – Robson, K. *Basics of Social Research*. Toronto: Pearson Canada, 2014.
- Newman, Isadore - Benz, Carolyn R. *Qualitative-Quantitative Research Methodology: Exploring the Interactive Continuum*. Carbondale: Southern Illinois University Press, 1998.
- Onwuegbuzie, Anthony J. – Collins, Kathleen M. T. “A Typology of Mixed Methods Sampling”. *The Qualitative Report* 12/2 (2007), 281-316. <https://doi.org/10.46743/2160-3715/2007.1638>
- Patton, Michael Quinn. *How to Use Qualitative Methods in Evaluation*. Newbury Park, CA: SAGE Publications, 1987.
- Patton, Michael Quinn. *Qualitative Evaluation and Research Methods*. Newbury Park: SAGE Publications, 1990.
- Patton, Michael Quinn. “Qualitative Research”. *Encyclopedia of Statistics in Behavioral Science*. ed. Brian Everitt ve David Howell. 1633-1636. New York: John Wiley & Sons, 2005.
- Patton, Michael Quinn. *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi, 2014.
- Pelto, Pertti J. *Mixed Methods in Ethnographic Research: Historical Perspectives*. New York, ABD: Routledge, 2016.
- Popper, Karl. *The Logic of Scientific Discovery*. New York: Routledge, 2005.
- Sandelowski, Margarete. “Sample Size in Qualitative Research”. *Research in Nursing & Health* 18/2 (1995), 179-183. <https://doi.org/10.1002/nur.4770180211>
- Schmidt, Frank. L. – Hunter, John E. *Methods of Meta-Analysis: Correcting Error and Bias in Research Findings*. New York: SAGE Publications, 2014.

- Silverman, David. *Doing Qualitative Research: A Practical Handbook*. New York/London: SAGE Publications, 2013.
- Silverman, David. *Qualitative Research*. Londra: SAGE Publications Ltd, 2016.
- Smith, Herbert H. *Strategies of Social Research: The Methodological Imagination*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1975.
- Corbin, Juliet - Strauss, Anselm. *Basics of Qualitative Research: Grounded Theory Procedures and Techniques*. Newbury Park: SAGE Publications, 1990.
- Strauss, Anselm - Corbin, Juliet. *Basics of Qualitative Research*. Newbury Park, CA: SAGE Publications, 1990.
- Trotter, Robert T. "Qualitative Research Sample Design and Sample Size: Resolving and Unresolved Issues and Inferential Imperatives". *Preventive Medicine* 55/5 (2012), 398-400. <https://doi.org/10.1016/j.ypmed.2012.07.003>
- Uzun, Gülgün vd. "Yapay Zekânın Psikolojik Danışmanlıkta Kullanımı Üzerine Nitel Bir Çalışma". *Süleyman Demirel Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi* 64 (2025), 177-198. <https://doi.org/10.35237/suitder.1632934>
- Vogt, W. Paul vd. *When to Use What Research Design*. New York, ABD: Guilford Press, 2012.
- West, William. "Beyond Grounded Theory: The Use of a Heuristic Approach to Qualitative Research." *Counselling and Psychotherapy Research* 1/2 (2001), 126-131. <https://doi.org/10.1080/14733140112331385168>
- Yıldırım, Ali. "Nitel Araştırma Yöntemlerinin Temel Özellikleri ve Eğitim Araştırmalarındaki Yeri ve Önemi". *Eğitim ve Bilim* 23/112 (1999), 7-17.
- Yıldırım, Ali – Şimşek, Hasan. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2011.
- Yıldız, Sevgi. "Sosyal Bilimlerde Örneklem Sorunu: Nicel ve Nitel Paradigmalardan Örneklem Kuramına Bütüncül Bir Bakış". *Kesit Akademi Dergisi* 3/11 (2017), 421-442. <https://izlik.org/JA84CL68JL>